

„a létezés éppen látható állapota”

KARBA TETT KEZEK. TOLVALY ERNŐVEL BESZÉLGET MENESI ATTILA

**Trivia Film
Budapest, 2008**

Ezzel a könyvvel beszélgetni kell, mivel kényszeríti olvasóját a dialógus folytatására. Az efféle „beszélgetős” könyv a folyamatos szellemi jelenlét eszköze, nem a közvetlen kibeszélésé, hanem a belső (szellemi) állapot jelzéséé. A beszélgetés vallomásos műfaj, szereplésre, önfelstilizálásra, túlzott önértelmezésre csábít. Ez a kis kötet ennek pontosan az ellenkezője. A 2008 végén váratlanul elhunyt Tolvaly Ernő festőművész, a pécsi egyetem Művészeti Kara Festészeti Tanszékének vezetője, a kortárs magyar festészet kiemelkedő mestere rejtőző ember volt. A tanítvány Menesi Attila kérdéseire csak a művészettel kapcsolatos titkait adta ki. Noha – módjával – életrajzi elemek, az élet apró kis dolgai is belekeverednek a párbeszédbe. Érzékelhető, hogy a magány, az elszigetelődés, az éppen érvényes trendekből való kiesés hátrányaiból akár előnyök is kovácsolhatók, a magamutogatás cirkuszai helyett a szemlélődés, részvét, megértés termékeny pillanatai birtokolhatók. „Soha nem voltam olyan »érdes felületű«, hogy a hatalom »smirglije« megakadjon rajtam, általában beérték azzal, hogy elutasítottak.” Hallgatói emlékezései pedig egybehangzóan bizonyítják, hogy a tanár úr sem „smirglivel” közeledett tanítványai felé; saját receptjeinek erőltetése helyett a szabadság ajánlatát villantotta föl.

A hosszú beszélgetés egyik alap gondolatát a 19. oldalon találom meg. „Tagadhatatlan, hogy az egész kultúrában beindult egy minden irányú diffúziós folyamat.” Ez az olykor a „művészet végeként” emlegetett jelenség egyrészt azt sugallja, hogy a művészet hagyományos megnyilatkozásai háttérbe szorulnak, nincsenek a helyükön. De „nincs kevésbé jelen ma a festészet, csak más helyen találkozhatunk vele. A művészet helyszínei megosztódtak”. A művészettel való találkozás egyébként sem úgy történik, ahogy korábban. Ahhoz lassúbb tempó szükséges. Ugyanakkor tanúi lehetünk a festmény fogalma fokozatos tágításának. A hajdani szigorú szabályoktól való eltérés, felülírás, metamorfózis egyébként is a művészet egyik legfontosabb tulajdonsága.

Az előszót író Görgényi Frigyes kijelenti, hogy számára Tolvaly Ernő visszaállítja az avantgárd hitelét. Súlyos művészetelméleti problémát vet föl ez a mondat. Való igaz, hogy az 1970-es években induló művésznemzedékek a korábban tiltott vagy bujkáló és akkorra föltartóztathatatlanul összetorlódozó hagyományokkal találták szembe magukat. Együtt volt itt – gyakran szétszalazhatatlanul – a nem avantgárd modernség a neoavantgárral és posztmodernnel. Felpörgetett világ – mail arttal, performanszokkal, akciókkal és happe-

ningekkel. Élvezni a művészet határtalanságát, de kritikusan is viszonyulni az új törekvésekhez. Hiszen a modern művészet nem a templomi áhítat helye. Ha a csupa fehér képeket festő Bob Ryman azt fejtegeti, nem mindegy, mire fest, bizony föl lehet kacagni – miként Tolvaly Ernő teszi. A bevezetőhöz visszatérve így, a sokféleséget és kísérletezést látva fogadható el az megállapítás, hogy Tolvaly a magyar művészetben leginkább Szentkuthy Miklóssal rokonítható. Szentkuthy sem volt avantgárd, de munkáiban sok minden arra emlékeztetett, barokkosan eltúlzott szürrealizmusa például. Műfajok, hangnemek, témák keverése, úgy tűnik, egyáltalán nem elszigetelt jelenség. Amilyen virtuóz módon váltogatta Szentkuthy az elbeszélés eszközeit, olyan változatosság a jellegadó Tolvaly Ernő pályáján.

Ez a sokféleség azonban nem fejlődött, hanem létrejött „Nem a tanult és a tapasztalt egyesítése során kialakult, mindig fejlettebb formában megjelenő produkció, inkább a létezés éppen látható állapota, ami a keletkezést és az elmúlást is magába foglalja. Ezért például a sík munkáim, a festmények felülete érzéki, érzékeny, anyagszerű, néha túlságosan is sérülékeny és szívós.” Az anyag azután mintha önálló életre kelne. Miként a zenében is egybeeshet hangszer és zenész. A vörös márvány csiszolt pora plectollal összekeverve a sienai falak színét idézheti. Tolvaly Ernőnél az anyag bármilyen módon és bármilyen eszközzel a kép felszínére kerülhet. Egyfelől a formák szabályossága, mivel az alkotó szerint minden valamiféle szabály szerint rendeződik, még ha nem is látjuk ezeket a szabályszerűségeket. Másfelől az ellenőrizhetetlen spontaneitás, mely messziről akár naturalista képnek is tűnhet. Talán ez a többértelműség és tudatos ambivalencia a titka Tolvaly Ernő realizmusának. A konceptualistát szörnyű és félreérthető kategóriának tartva marad az ugyancsak sokszor és sokféleképpen félreértett kifejezésnél. Arról a jelenségről lévén szó, hogy „egy műnek van határozott külseje és ehhez még járul egy határozott mozgósítható belső is.”

A beszélgetésből is kitűnik, hogy a modern művészet annyi kísérletezése, ígéretes útbejárása és szákcúja után is él az a meggyőződés, hogy ez a belső, létértelmező igény és erő nehezen spórolható meg. Bizony újra és újra föl lehet tenni a nagy, végső egzisztenciális kérdéseket, s ebben nyilvánvaló hasonlóság figyelhető meg például a „létezésszakmát” emlegető Ottlikkal, „a lét kapuin dörömbölő” Kosztolányi-Esti Kornéllal. Tolvaly (minden bizonnyal sajátosan értelmezett) realizmust emleget, s ebben talán nem is oly távoli párhuzamként sejlik föl Szentkuthynak az a meggyőződése, hogy a mögöttünk lévő század egyik legnagyobb formabontó és lázadó regénye, az Ulysses valójában az igazi realizmus megvalósulása. Írói és festői gyakorlat – példáink ezt mutatják – miközben egyre jobban távolodik a (klasszikus történeti) realizmustól, mégis közeledhet egy újfajta realista módszerhez, melyben ellentétpárok sokasága figyelhető meg. („a dolgok kétpólusúak, és így dolgok”) Itt zárul a kör. Valami merész dolog meglődül, veszedelmesen kileng a megszokottból, s aztán – megváltozott formában – mégis fölidézi az ismertet. A fluxust ezért tartja meghatározónak Tolvaly Ernő. „Ugyanazt a felismerést indukálta bennem, mint gyermekkoromban az absztrakció. Csodáltam, hogy az, ami bennem katarzist keltett, egy egészen egyszerű dolog, egy tárgy, egy situáció, vagy egy eltűnő pillanat, aminek kisugárzása volt, nagyon is igaznak bizonyult, olyanak, amit észrevettem korábban is, el-elcsodálkozva a legegyszerűbb dolgok meggyőző erején. Leginkább azon csodálkoztam, hogy addig nem kapcsoltam mindezt a művészethez, miközben ugyanolyan katarzikusan hatott rám, mint egy átgondolt és jól meggondolt műalkotás.” S itt akár Duchamp – sokaktól

művészetrontónak nevezett – tevékenységéig is visszamehetünk, a ready-made-ekig. Hogy „a tárgyak kivetkőznek közönségességükből, saját magukból, és a megfejthetetlen, a sugárzó státuszát öltik magukra”. Persze Tolvaly Ernő is tudja, ez a varázs, átlényegülés sokszor nem következik be; kiállítási termekben bolyongunk egyre elhagyatottabban és tanácstalanul.

A Menesi Attila kérdéseitől inspirált esszéválaszok Tolvaly Ernő újabb pályaszakaszaiba és műhelygondjaiba is bepillantást engednek. Miért festett néhány – ember és épület nélküli – nagy méretű tájképet? Hogyan mutatható meg a fák, lombok, levelek közötti folyamatos működés misztériuma? Hogyan inspirálhat a paraván-gondolat, az innen és a túl rejtélye? Milyen lehetőségei vannak a *Múzeum* munkacímmel szereplő sorozat darabjainak? Ezek a képek az alkotó szavaival élve nem megfestett, hanem megjelenített művek, melyeknek térbeli elhelyezése nemcsak a hagyományos kiállítói gyakorlattal szakítás, a nézőt is új helyzetbe hozza, miközben a befogadó festészeti idézetekkel, visszaidézésekkel, korábbi munkák felhasználásával szembesül.

A *Karba tett kezek* egy másik, Tolvaly Ernő művészeti írásaiból válogatott kötetre irányítja figyelmünket. Még 2001-ben, *Tükör a vízben* címmel jelentek meg azok az elemzések, kritikák, melyek a pályakezdést, a Rózsa presszós csoport törekvéseit, a társaság sorsát, a „Rózsás” idők örökségét tárgyalják. A beszélgetéskötetben a hetvenes évek újító kezdeményezéseire, művészeti életére emlékező részek túlzás nélkül hiánypótlónak nevezhetők. Ilyen szövegkörnyezetben hangzik el Tolvaly Ernő fontos mondata is: „Úgy érzem, hogy a világból kérdések és kijelentések érkeznek, és a művész, vagy bárki, vagy válaszol, vagy megismétli és felerősíti a kijelentést.”

Olasz Sándor

Az Alapítvány emlékház kialakítását tervezi Nagy Gáspár bérbaltavári szülőházában, amelyben emléket állít *alkotói*, szerkesztői (*HITEL* folyóirat és a *Katolikus Rádió*) és közéleti (*Bethlen Gábor Alapítvány*) munkásságának. Az emlékházat kulturális központként, irodalmi táborok színhelyeként kívánja működtetni. Az Alapítvány őrzi Nagy Gáspár költő, író, folyóirat- és rádiós szerkesztőnek a magyarság hagyományaihoz, a kereszténység örök értékeihez szorosan kötődő életművének szellemiségét. Az Alapítvány célja, hogy az életmű a nemzeti kultúra szerves részévé, annak eleven hagyományává váljon.

Az Alapítvány **BANKSZÁMLASZÁMA: 10918001-00000086-00100014**

Postacím: Nagy Gáspár Alapítvány 2092. Budakeszi, Felkeszi u. 17.

e-mail: bel.petrik@t-online.hu

honlap: www.nagygaspar.hu

Az Alapítvány a Nagy Gáspár-i életmű teljesebbé tétele érdekében felkérte leányát, Nagy Rékát, hogy az **össze gyűjtött leveleit rendezze sajtó alá**. Kérünk ezért minden barátot, ismerőst, hogy a birtokában lévő **Nagy Gáspár által írott levele/ke/t** és a szükségesnek ítélt megjegyzéseit a fenti címre eredetben vagy másolatban **küldje meg**. Az Alapítvány gondoskodik a levelek archiválásáról, digitalizálásáról, szakszerű feldolgozásáról és kötetbe rendezéséről.

Köszönjük segítségét és *kérjük* támogatását!